

پویایی های بازار

نفت خام برنت دریای شمال در لندن به قیمت ۷۵/۵۸ دلار به ازای هر بشکه معامله شد. نفت خام وست تگزاس اینترمدییت در بازار کاشینگ به قیمت هر بشکه ۷۱/۵۵ دلار هر بشکه به فروش رفت. اولین بار است که از ابتدای آوریل قیمت نفت کمی افزایش قیمت را تجربه می‌کند. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که در نیمه دوم ۲۰۲۳ قیمت نفت خام افزایش خواهد یافت، چرا که تحلیلگران معتقدند بخش عرضه نمی‌تواند همپای بخش تقاضا رشد نماید. در بازار گاز طبیعی در منطقه هنری هاب یک میلیون واحد حرارتی انگلیسی (بی تی یو) به قیمت ۲/۵۹ دلار معامله شد. همین مقدار از گاز طبیعی به صورت فشرده شده (ال ان جی) در بازار روتردام در اروپا به ۹/۴۲ دلار تنزل پیدا کرد. در شرق دور همین مقدار گاز طبیعی به صورت ال ان جی به ۹/۷۲ دلار هر میلیون بی تی یو کاهش یافت.

عوامل افزایش قیمت

- **طرح ممنوعیت واردات گاز طبیعی مایع شده از روسیه توسط کشورهای عضو اتحادیه اروپا:** پس از ممنوعیت واردات نفت خام و فرآورده‌های نفتی روسیه و کاهش شدید واردات گاز طبیعی روسیه از طریق خطوط لوله، و تلاش اتحادیه اروپا برای محروم کردن روسیه از درآمد صادرات انرژی، ممنوعیت واردات گاز طبیعی مایع شده (LNG) روسیه را مورد توجه قرار داده است. کشورهای عضو اتحادیه اروپا در مارس ۲۰۲۳، توافق کردند که به‌دنبال یک گزینه قانونی برای جلوگیری از صادرات گاز طبیعی مایع شده توسط شرکت‌های روسی به این اتحادیه باشند. کادری سیمسون کمیسر انرژی اتحادیه اروپا پیش از این از اعضاء اتحادیه اروپا درخواست کرده بود که پس از اتمام قراردادهای فعلی از امضاء قراردادهای جدید برای خرید گاز طبیعی مایع شده روسیه خودداری کنند.
- **افشای برنامه اوکراین برای نفت روسیه:** واشنگتن پست براساس اسناد پنتاگون که به تازگی فاش شده از برنامه‌های ولودیمیر زلنسکی رئیس جمهور اوکراین برای انجام حملاتی گسترده در خاک روسیه گزارش داد. این روزنامه می‌کند که زلنسکی به‌دنبال بمباران خط

لوله نفت خام دروژبا - بلاروس بوده است. همچنین دستیابی به موشک‌های دوربرد برای هدف قرار دادن مواضعی درون مرزهای روسیه را دنبال می‌کند.

➤ **طرح ممنوعیت صادرات نفت روسیه به آلمان و لهستان:** اتحادیه اروپا در فکر پایان دادن به معافیت صادرات نفت از طریق خط لوله دروژبا به لهستان و آلمان به‌عنوان دور بعدی تحریم‌ها علیه روسیه به‌خاطر حمله به اوکراین است. خط لوله دروژبا یک شاهراه عرضه نفت خام از روسیه به اروپاست. این خط لوله دوشاخه دارد. شاخه شمالی نفت روسیه را به بلاروس، لهستان، آلمان، لتونی، و لیتوانی رسانده و شاخه جنوبی که از اوکراین می‌گذرد نفت روسیه را به جمهوری چک، اسلواکی، مجارستان، و کرواسی انتقال می‌دهد. جریان نفت از خط لوله دروژبا در حال حاضر از تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه واردات نفت خام دریایی روسیه که از پنجم دسامبر ۲۰۲۲ اجرایی شده، معاف است. اتحادیه اروپا جریان نفت از این خط لوله را به کشورهای که در خشکی محصور شده‌اند از تحریم‌ها معاف کرده بود. اما آلمان و لهستان واردات نفت خام روسیه از این خط لوله را از اول ژانویه سال جاری میلادی متوقف کرده‌اند. حال اتحادیه اروپا در فکر پایان دادن به معافیت شاخه شمالی خط لوله دروژبا به لهستان و آلمان به‌عنوان دور بعدی تحریم‌ها علیه روسیه به‌خاطر حمله به اوکراین است. اما معافیت شاخه جنوبی این خط لوله ادامه خواهد داشت. پیشنهاد پایان دادن به واردات نفت آلمان و لهستان از این خط لوله نمادین است، چون این دو کشور دیگر نفتی از روسیه وارد نمی‌کنند. اما ممنوعیت رسمی واردات از این خط لوله باید به امضاء ۲۷ عضو اتحادیه اروپا برسد. مذاکره درمورد این پیشنهاد همچنان ادامه دارد.

➤ **وضعیت وخیم اروپا در زمستان گذشته:** نشریه اقتصادی اکونومیست گزارش داد که به‌دنبال قطع صادرات گاز روسیه به اروپا قیمت گاز رشد قابل توجهی را تجربه کرده است. هرچند در حال حاضر قیمت‌ها در سراسر این قاره کاهش یافته اما قیمت داخلی برق و گاز در مقایسه با دو سال قبل به‌ترتیب ۶۹ و ۱۴۵ درصد افزایش یافته است. بنابر گزارش مذکور در فاصله نوامبر ۲۰۲۲ تا فوریه ۲۰۲۳، ۱۴۹ هزار نفر در ۲۸ کشور اروپایی جان خود را از دست دادند که به‌معنای افزایش ۷/۸ درصدی است. نزدیک به ۶۰ هزار مرگ مربوط به کروناست. شرایط آب‌وهوایی هم بر تعداد این مرگ‌ومیرها تاثیر گذاشته و بیشترین مرگ‌ومیر در کشورهایی ثبت شده که افزایش هزینه‌های سوخت بیشتری داشته‌اند.

اکنونمیست تخمین زده که افزایش قیمت حدود ۰/۱ یورو در هر کیلووات ساعت با رشد حدود ۲/۲ درصدی مرگ‌ومیر هفتگی یک کشور ارتباط داشته است؛ یعنی اگر قیمت برق در زمستان گذشته مانند سال ۲۰۲۰ بود مدل اکنونمیست انتظار داشت ۶۸ هزار مرگ کمتر در سراسر اروپا اتفاق بیفتد.

➤ **رشد تقاضا برای نفت:** تقاضای جهانی برای نفت در ماه مارس ۲۰۲۳ به میزان ۳ میلیون بشکه در روز افزایش یافت و به بالاترین سطح رسید که ناشی از رشد تقاضا در چین و ایالات متحده بود. تقاضا برای فرآورده‌های نفتی در همان ماه در چین ۱/۶ میلیون بشکه در روز بیشتر شد و به ۱۶/۷۹ میلیون بشکه در روز رسید. از سوی دیگر تولید جهانی نفت خام در مارس ۲۰۲۳ به دلیل کاهش تولید در ایالات متحده، چین، آنگولا، کانادا، و بریتانیا ۰/۵ میلیون بشکه در روز کاهش یافت. ذخایر جهانی فرآورده‌های نفتی در ماه مارس ۳۹/۶ میلیون بشکه و ذخایر نفت خام ۰/۷ میلیون بشکه کاهش یافت. یک ماه قبل تولید نفت روسیه در ماه فوریه ۱۳۳ هزار بشکه در روز افزایش یافت اما ۱۱۶ هزار بشکه در روز کمتر از سطح فوریه سال گذشته بود.

عوامل کاهش قیمت

➤ **تداوم حضور نفت روسیه در بازار:** آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)^۱ اعلام کرد روسیه به کاهش تولید نفتی که وعده داده بود، عمل نکرده و صادرات این کشور با تلاش مسکو برای افزایش درآمد از محل صادرات انرژی و تأمین مالی مخارج ارتش، به بالاترین میزان در دوران پس از جنگ اوکراین رسیده است. کرملین وعده داده بود تولید نفت را در مارس ۲۰۲۳ به میزان ۵۰۰ هزار بشکه در روز در چارچوب توافق اوپک پلاس کاهش دهد و محدودیت تولید را تا پایان سال جاری به تلافی تحریم‌های غربی حفظ کند. هر چند وزارت انرژی روسیه اعلام کرده که این کاهش، ماه گذشته نزدیک به هدف موردنظر بود اما آمار رصد نفتکش‌ها نشان داده است حجم بالایی نفت روسیه از طریق دریا صادر شده و همزمان پالایش داخلی نفت در پی آغاز تعمیرات پالایشگاهی رو به کاهش رفته است. طبق گزارش ماهانه آژانس بین‌المللی انرژی، تولید نفت روسیه در آوریل ۲۰۲۳، حدود ۹/۶ میلیون بشکه در روز بود که تنها ۲۰۰ هزار بشکه در روز کمتر از سطح تولید فوریه ۲۰۲۳ بوده که مبنای کاهش تولید

¹ International Energy Agency

این کشور اعلام شده است. آژانس بین‌المللی انرژی اعلام کرد که بر اساس برآورد این نهاد، مسکو ۵۰۰ هزار بشکه در روز کاهش تولیدی که وعده داده بود را به صورت کامل عملی نکرده است. در واقع ممکن است روسیه حجم تولید را برای جبران درآمد از دست رفته افزایش داده باشد. درآمد مسکو از محل صادرات نفت در آوریل ۲۰۲۳، به میزان ۱/۷ میلیارد دلار افزایش یافته و به ۱۵ میلیارد دلار رسیده اما همچنان ۲۷ درصد در مقایسه با مدت مشابه در سال ۲۰۲۲ کاهش نشان می‌دهد. تولیدکنندگان روسیه برای تبعیت از وعده مسکو، باید تولید نفت خود را در مه ۲۰۲۳، ۳۰۰ هزار بشکه در روز کاهش دهند. مجموع تولید روسیه شامل نفت و میعانات، در آوریل ۲۰۲۳ نسبتاً ثابت بود و به ۱۰/۹۳ میلیون بشکه در روز رسید که ۴۷۰ هزار بشکه در روز کمتر از دوران پیش از جنگ است. آژانس برآورد سالانه خود برای تولید نفت این کشور را به ۱۰/۷ میلیون بشکه در روز تغییر داد. اختلاف قیمت فروش نفت روسیه در مقایسه با نفت برنت در ماه میلادی ۲۰۲۲، به ۲۴ دلار و ۳۵ سنت در هر بشکه رسید. در نتیجه میانگین قیمت نفت دریا برد روسیه، به ۶۰ دلار و ۱۲ سنت در هر بشکه افزایش یافت که اندکی بالاتر از سقف تعیین شده توسط گروه هفت بود. با این حال، نفت اورال روسیه که از بنادر غربی این کشور ارسال می‌شود، پایین این سقف قیمت مانده است که اجازه می‌دهد خدمات بیمه و حمل‌ونقل غربی برای این محموله‌ها استفاده شود. آماری که توسط آژانس بین‌المللی انرژی ارائه شده، توسط گروه هفت برای ارزیابی کارآمدی مکانیزم سقف قیمت استفاده می‌شود. قیمت گرید نفتی اسپو که در بازار آسیا-اقیانوسیه فروخته می‌شود به ۷۳ دلار و ۱۸ سنت در هر بشکه رسید. این گرید از زمان اعلام سقف قیمت، همواره بالاتر از سقف تعیین شده فروخته شده است. براساس گزارش بلومبرگ، با وجود کاهش اختلاف قیمت میان نفت روسیه و نفت برنت، تخفیف نفت روسیه همچنان به اندازه کافی چشمگیر است تا تقاضای قوی برای بشکه‌های این کشور را حفظ کند. در گزارش آژانس بین‌المللی انرژی عنوان شده است که روسیه برای یافتن خریداران علاقمند به نفت و فرآورده‌های نفتی خود مشکل چندانی ندارد.

➤ **افزایش صادرات نفت خام عربستان سعودی:** صادرات نفت خام بزرگترین صادرکننده نفت جهان در مارس ۲۰۲۳ به ۷/۵۲ میلیون بشکه در روز رسید. همچنین ظرفیت پالایشگاه‌های داخلی عربستان سعودی با ۲۸۹ هزار بشکه در روز افزایش به دو میلیون و ۷۳۲ هزار بشکه در روز رسید، در حالیکه تولید نفت خام این کشور رقمی در حدود ۱۰ میلیون و ۴۶۰ هزار

بشکه در روز بود. سعودی آرامکو قیمت‌های فروش رسمی خود را برای تمام گریدهای نفت خام به آسیا برای محموله‌های بارگیری در ماه ژوئن کاهش داد.

➤ **امضاء توافقنامه احداث راه‌آهن رشت - آستارا:** توافقنامه احداث راه‌آهن رشت تا آستارا ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۲ و پس از سخنرانی روسای جمهوری ایران و فدراسیون روسیه بین وزیر راه و شهرسازی ایران و وزیر حمل‌ونقل روسیه در تهران به امضاء رسید. این تنها بخش باقی مانده از راه آهن مسیر موسوم به کریدور شمال-جنوب است که در سه سال آینده تکمیل می‌شود.

➤ **امضاء قرارداد همکاری در زمینه توسعه میدان گنبدشمالی:** شرکت «قطر انرژی» از امضاء قرارداد ۱۰ میلیارد دلاری با شرکت «تکنیپ» برای سرمایه‌گذاری مشترک به منظور توسعه میدان گازی گنبدشمالی این کشور خبر داد. بر اساس گزارشی که شرکت «قطر انرژی» ۲۶ اردیبهشت ۱۴۰۲ در سایت خود منتشر کرده، این قرارداد شامل ساخت دو کارخانه مایع‌سازی گاز با ظرفیت سالانه ۱۶ میلیون تن (تقریباً معادل ۲۱ میلیارد مترمکعب) بوده و پروژه‌های جانبی دیگری خصوصاً در زمینه زیست‌محیطی را نیز شامل می‌شود.

تفسیر مفتی - جایگاه متصور برای اوپک پلاس در نظم نوین جهانی

در روزی که مقامات تصمیم‌گیر در کشورهای ایران، ونزوئلا، عراق، عربستان سعودی، و کویت در سپتامبر ۱۹۶۰ در بغداد گردهم آمده و مقدمات تشکیل سازمان کشورهای صادرکننده نفت (OPEC)^۲ را بنا نهادند، ساختار بازار نفت خام و مشتقات آن ساده و مشخص بود. از یک طرف کشورهای بوند که با ملی کردن صنعت نفت خود به ایجاد شرکت‌های ملی نفت (NOCs)^۳ پرداخته و امید به کسب درآمدهای فراوان و توسعه اقتصادی آنان را نسبت به آینده خوشبین نموده بود. از سوی دیگر شرکت‌های بین‌المللی نفت (IOCs)^۴ بودند که از الف تا ی صنایع نفتی یعنی از مطالعه زمین‌شناسی، اکتشاف، توسعه، استخراج، انتقال تا فروش نفت خام به پالایشگاه‌ها و توزیع فرآورده‌ها در اختیار آنان بود. راهبرد هزینه درآمدهای نفتی کشورهای تولیدکننده در همه این سال‌ها به دو صورت هزینه کردن مستقیم درآمدهای نفتی و ایجاد صندوق توسعه ملی انجام می‌شد.

² Organization of the Petroleum Exporting Countries

³ National Oil Companies

⁴ International Oil Companies

جهان ۲۰۲۳ با ۱۹۶۰ تفاوت‌های اساسی پیدا کرده و نگاه دو قطبی به مجموعه بخش نفت و گاز در سراسر جهان جای خود را به مجموعه‌ای آشوبناک با بازیگران متعدد، فنآوری‌های نوین، اقتصاد ترکیبی، سرچشمه‌های جدید مالی، و سیاست بین‌المللی کاملاً متفاوت داده است. مجموعه‌ای از متغیرهای پیدا و پنهان، قدیم و جدید، برخی بهم وابسته و بعضاً با همپوشانی، سیستم انرژی نوین در بخش نفت و گاز را به شدت پیچیده نموده است.

۱- سازمان کشورهای صادرکننده نفت، اوپک سازمانی بین دولتی است که در کنفرانس بغداد در سپتامبر سال ۱۹۶۰ توسط ایران، عراق، کویت، عربستان سعودی، و ونزوئلا ایجاد شد. سپس کشورهای قطر (۱۹۶۱)، اندونزی (۱۹۶۲)، لیبی (۱۹۶۲)، امارات عربی متحده (۱۹۶۷)، الجزایر (۱۹۶۹)، نیجریه (۱۹۷۱)، اکوادور (۱۹۷۳)، گابن (۱۹۷۵)، آنگولا (۲۰۰۷)، گینه استوایی (۲۰۱۷)، و کنگو (۲۰۱۸) به اوپک پیوستند.^۵ در حال حاضر، این سازمان در مجموع ۱۳ عضو دارد. اوپک به منظور تثبیت بازار نفت، از ابتدا بر روی دو راهبرد حمایت از قیمت و حمایت از بازار سیاستگذاری داشته است. راهبرد حمایت از قیمت به معنای کنترل مدیریت تولید است. اتخاذ این راهبرد، سبب از دست رفتن سهم اوپک در بازار نفت گردید. اتخاذ راهبرد حمایت از بازار، منجر به کاهش چشمگیر درآمد نفتی اوپک از طریق کاهش قیمت نفت و بالاخره، به دست آوردن سهم بیشتری از بازار شد. اوپک در طی دهه اخیر از یک راهبرد میانه پیروی کرده است. اعمال این راهبرد ثبات نسبی درآمد اوپک را برداشت، اما از سویی بی‌ثباتی مداوم در بازار جهانی را تشدید کرده است.

۲- در سال ۲۰۱۶، کشورهای عضو اوپک به این نتیجه رسیدند که برای اثرگذاری بیشتر باید اتحاد درونی‌شان را تقویت کنند. این مسئله در نشست ۱۷۳ اوپک در الجزایر مطرح شد. در این نشست اعضاء تصمیم گرفتند با کشورهای که در عرصه تولید و صادرات نفت اثرگذارند، اتحاد تازه‌ای ایجاد کنند. در نشست ۱۷۴ اوپک، کشورهای خارج از این سازمان که روسیه، مکزیک، و نیجریه در راس آن‌ها بودند، این پیشنهاد اوپک را پذیرفته و ائتلاف اوپک پلاس را شکل دادند. در این میان نقش عربستان سعودی و روسیه در تصمیم‌های این ائتلاف پررنگ بوده است. تصمیم‌های اوپک پلاس صرفاً برای کاهش تولید نیست و

---

^۵ اکوادور عضویت خود را در دسامبر ۱۹۹۲ به حالت تعلیق درآورد، در اکتبر ۲۰۰۷ مجدداً به اوپک پیوست، اما تصمیم گرفت عضویت خود در اوپک را از تاریخ ۱ ژانویه ۲۰۲۰ لغو کند. اندونزی عضویت خود را در ژانویه ۲۰۰۹ به حالت تعلیق درآورد، مجدداً در ژانویه ۲۰۱۶ به اوپک پیوست، اما تصمیم گرفت عضویت خود را بار دیگر در ۱۷۱ امین نشست اوپک در ۳۰ نوامبر ۲۰۱۶ به حالت تعلیق درآورد. گابن در ژانویه ۱۹۹۵ عضویت خود را خاتمه داد. با این حال، در ژوئیه ۲۰۱۶ به سازمان پیوست. قطر عضویت خود را در ۱ ژانویه ۲۰۱۹ پایان داد.

سیاستگذاری‌هایی در خصوص تثبیت قیمت در بازار و جلوگیری از افزایش بی‌رویه قیمت که می‌تواند تقاضا را کاهش دهد، اعمال کرده است. کاهش قیمت نفت که همزمان با شیوع کووید-۱۹ شدت گرفت باعث اختلاف میان عربستان سعودی و روسیه در خصوص میزان تولید شد. عربستان سعودی اصرار داشت که سهم کشورهای اوپک و غیراوپک از کاهش تولید دو به یک باشد اما روسیه نیازی به کاهش تولید نمی‌دید زیرا از نظر مسکو، محدودیت عرضه کشورهای اوپک و غیراوپک به صنعت نفت غیرمتعارف ایالات متحده اجازه می‌داد شکاف به‌وجود آمده در بازار را پر کند. سپس ریاض و مسکو به‌طور جداگانه اعلام کردند که بازار را در ماه آوریل ۲۰۲۰ پر از نفت خواهند کرد. این امر در شرایطی که تقاضا به‌دلیل همه‌گیری جهانی ویروس کرونا افت کرده بود، قیمت نفت را کاهش داد. قیمت نفت از ابتدای سال ۲۰۲۰ در بحبوحه بحران کرونا و جنگ قیمتی به رهبری ریاض و مسکو بیش از ۶۰ درصد کاهش یافت و در ادامه حتی شاهد قیمت منفی برای نفت نیز بودیم.

۳- کشورهای غیراوپک عضو ائتلاف اوپک پلاس شامل جمهوری آذربایجان، بحرین، بروئی، قزاقستان، مالزی، مکزیک، عمان، روسیه، سودان جنوبی، و سودان هستند. عربستان سعودی و روسیه هر دو در مرکز اتحاد تولیدکنندگان نفت موسوم به اوپک پلاس (اکنون ۱۳ عضو اوپک و ۱۰ کشور غیراوپک را شامل می‌شود) بوده‌اند. یکی از اهداف اوپک پلاس افزایش قیمت نفت به‌وسیله کاهش تولید است. هنگامیکه روسیه توافقنامه وین را در سال ۲۰۱۶ منعقد کرد، رهبری روسیه معتقد بود که این امر به آماده‌سازی کشور برای انتخابات ریاست جمهوری روسیه در مارس ۲۰۱۸، کمک می‌کند. قیمت‌های بالاتر نفت، توانایی مالی کرملین را برای هدایت یک مبارزه انتخاباتی موفقیت‌آمیز تضمین می‌کرد. برای عربستان سعودی، تبدیل ائتلاف موقت به یک گروه رسمی، محافظتی در برابر تلاطم‌های بازار نفت در آینده است. برای روسیه، رسمی شدن این گروه به گسترش نفوذ رهبری روسیه در خاورمیانه کمک می‌کند. با این حال، روسیه و عربستان سعودی کاهش قیمت نفت را نیز جهت ضربه زدن به تولیدکنندگان نفت غیرمتعارف ایالات متحده که در حال گسترش سهم خود در بازار به‌دنبال کاهش تولید اوپک پلاس هستند، دنبال می‌کنند.

۴- نفت به‌عنوان یک کالای راهبردی دارای نقشی برجسته در عصر حاضر است؛ لذا به‌واسطه نقش حائز اهمیت نفت نهادهای نفتی نظیر هفت خواهران، اوپک، و آژانس بین‌المللی انرژی شکل گرفته‌اند. اکنون به‌واسطه شرایط به‌وجود آمده در بازار نفت نقش اوپک پلاس

به‌عنوان یک ائتلاف میان کشورهای بزرگ تولیدکننده نفت حائز اهمیت واقع شده است. رژیم‌های گذشته و مشخصات اصلی آنان به‌صورت خلاصه عبارت بودند از:

- هفت خواهران

- در بازار نفت قدرت غالب در اختیار کشورهای مصرف‌کننده قرار داشت.
- علیرغم افزایش تقاضا پس از پایان جنگ جهانی دوم هفت خواهران مانع از افزایش قیمت نفت می‌شدند.
- نیروی دریایی ایالات متحده ضامن امنیت تجارت نفت در آن دوره بود.

- اوپک

- با هدف حفظ منافع کشورهای تولیدکننده نفت در مقابل هفت خواهران تأسیس گردید.
- رشد اوپک و سه برابر شدن قیمت نفت در دهه ۱۹۷۰ به رکود اقتصادی منجر شد. قیمت بالای نفت همچنین به افزایش تورم در کشورهای غربی دامن زده و منجر به رکود اقتصادی شد؛ ترکیب این دو عامل در اوایل دهه ۱۹۸۰ چشم‌انداز رشد اقتصادی در کشورهای غربی را برای تقریباً یک دهه تضعیف کرد.

- آژانس بین‌المللی انرژی

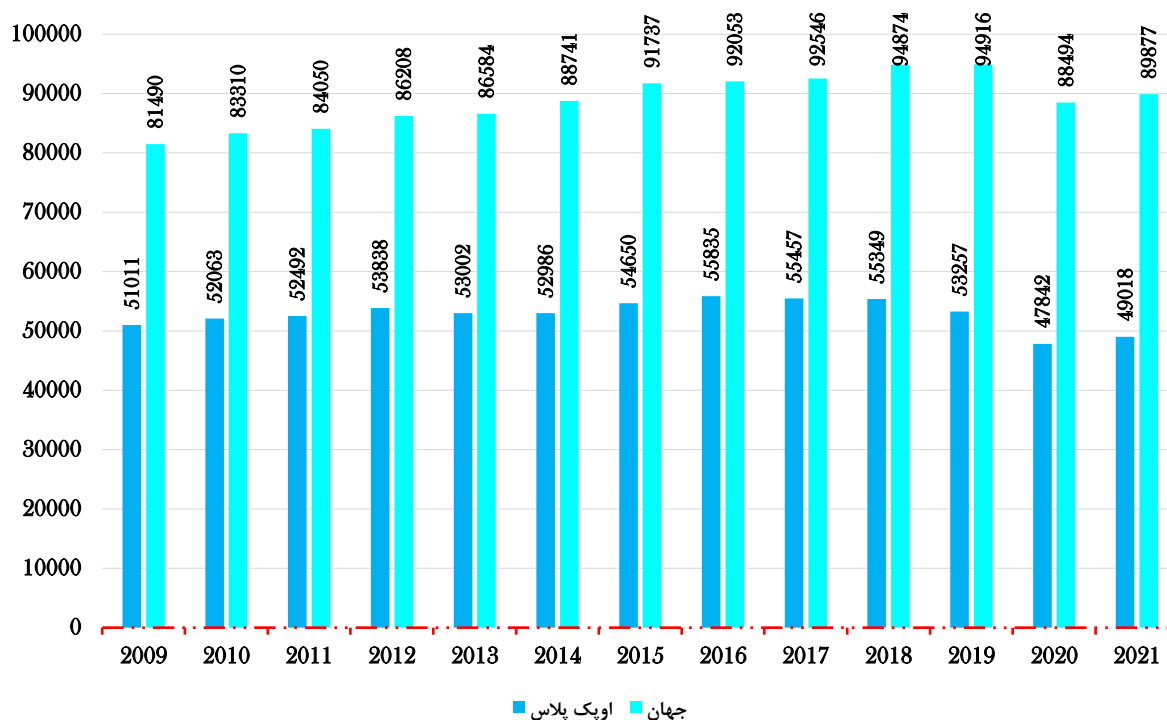
- مصرف‌کنندگان در واکنش به بحران نفتی سال ۱۹۷۳ اقدام به تأسیس آژانس بین‌المللی انرژی نمودند.
- تشویق به سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و راه‌اندازی ذخایر راهبردی نفتی از جمله اقدامات آژانس بین‌المللی انرژی در راستای مقابله با شوک‌های احتمالی محسوب می‌شد.

۵- بر اساس آمار بریتیش پترولیوم (BP)^۶ در سال ۲۰۲۰، ۱۳ عضو اوپک ۷۰/۱۲ درصد از ذخایر اثبات شده نفت جهان را در اختیار دارند. با اضافه شدن ۱۰ کشور غیراوپک، که در میان آن‌ها روسیه، مکزیک، و قزاقستان قابل توجه هستند، سهم ذخایر اثبات شده اعضاء ائتلاف به ۷۹/۶۵ درصد افزایش می‌یابد. این وضعیت به اوپک پلاس سطحی از نفوذ در اقتصاد جهانی را می‌دهد که قبلاً هرگز دیده نشده است. همکاری اوپک و کشورهای غیرعضو در اواخر سال ۲۰۱۶ با تعهد مشترک برای کاهش تولید ۱/۸ میلیون بشکه در روز (۱/۲ میلیون بشکه در روز از اوپک و ۶۰۰ هزار بشکه در روز از غیر اوپک) رسمیت یافت. دلیل اهمیت

---

⁶ British Petroleum

اوپک پلاس در بازار ناشی از آن است که کشورهای خاورمیانه‌ای عضو آن، سهم عمده‌ای از ذخایر اثبات شده جهانی را به خود اختصاص داده‌اند. ۷ کشور از ۲۳ کشور عضو اوپک پلاس که در خاورمیانه واقع شده‌اند، ۵۸/۲۹ درصد تولید این ائتلاف را در اختیار دارند. نمودار (۱) نشان‌دهنده سهم اوپک پلاس از تولید نفت جهان است.

Source: BP. (2022). "Statistical Review of World Energy."

نمودار ۱: میزان تولید نفت (هزار بشکه در روز)

۶- در حال حاضر سهم بالایی از ذخایر نفت جهان در کشورهای در حال توسعه که نیاز آن‌ها به مصرف نفت کم است قرار دارد؛ اما کشورهای صنعتی که وابستگی بسیار شدیدی به مصرف نفت دارند، میزان ذخایر اندکی دارند. ایالات متحده بیش از ۱۹ درصد نفت تولیدی جهان را مصرف می‌کند، در حالیکه تقریباً ۴ درصد ذخایر نفت جهان را دارا است. اروپا با کمتر از ۱ درصد ذخایر نفت جهان، تقریباً ۱۵ درصد مصرف جهانی نفت را به خود اختصاص داده است، چین بیش از ۱۶ درصد نفت تولیدی جهان را مصرف می‌کند، در حالیکه تقریباً کمتر از ۲ درصد ذخایر نفت جهان را دارا است. همانطور که عنوان شد، کشورهای عضو ائتلاف اوپک پلاس، با ۱۳۷۹/۸ میلیارد بشکه، حدود ۸۰ درصد ذخایر نفت جهان را به خود اختصاص داده‌اند. از دیدگاه کشورهای صنعتی واردکننده نفت و شرکت‌های نفتی بزرگ بین‌المللی، مرکز ثقل قدرت در اوپک پلاس، کشورهایی هستند که:

- دارای ذخایر اثبات شده قابل توجه نفت هستند.

- تولید آن‌ها قابل ملاحظه است.
- مصرف داخلی کمتری دارند.

بنابراین قدرت اوپک پلاس در اختیار ۹ کشور ایران، روسیه، عربستان سعودی، ونزوئلا، عراق، کویت، امارات متحده عربی، لیبی، و نیجریه متمرکز است. سهم این کشورها از تولید نفت دنیا در حدود ۴۳ درصد است، در حالیکه سایر کشورهای عضو ائتلاف اوپک پلاس ۱۱ درصد از تولید نفت جهان را در اختیار دارند. بر این اساس نفوذ کشورهای حوزه خلیج فارس در بازار جهانی نفت، عمدتاً در نقشی که پنج کشور اصلی آن یعنی ایران، عربستان سعودی، عراق، امارات متحده عربی، و کویت ایفاء می‌کنند، خلاصه می‌شود. از نظر جغرافیایی کشورهای مهم تولیدکننده نفت در ائتلاف اوپک پلاس در بیضی استراتژیک انرژی^۷ که در شکل (۱) قابل مشاهده است، جای می‌گیرند.

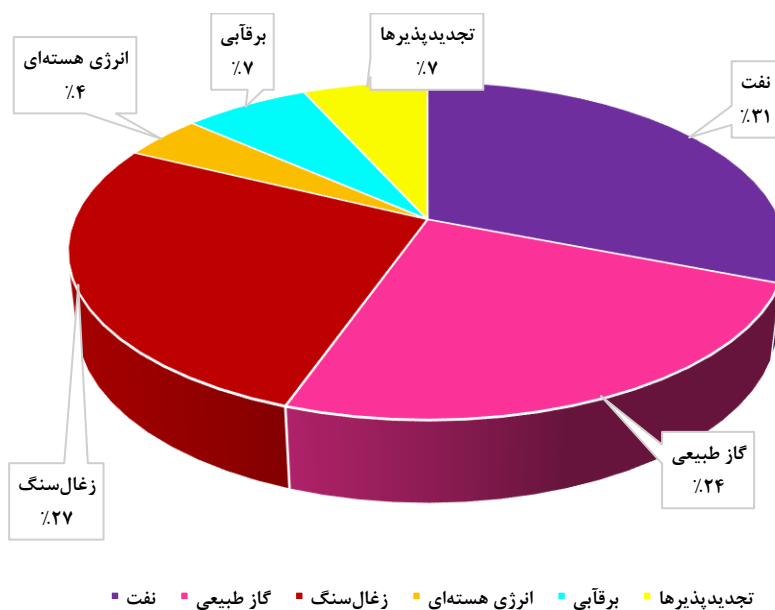

شکل ۱: موقعیت بیضی استراتژیک انرژی

۷- بررسی سبد مصرف انرژی جهان نشان‌دهنده این نکته حائز اهمیت است که با وجود حرکت جهان به سمت انرژی‌های تجدیدپذیر همچنان نقش سوخت‌های فسیلی در جهان برجسته است. همانطور که در نمودار (۲)، قابل مشاهده است، سهم نفت در سبد مصرفی انرژی جهان در سال ۲۰۲۱ با سهمی ۳۱ درصدی از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است.

^۷ بیضی استراتژیک انرژی، منطقه‌ای ژئوپلیتیک شامل سرزمین ایران و خلیج فارس در مرکز؛ دولت‌های عربی در جنوب، بخش‌هایی از عراق، ترکیه، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در غرب و شمال غربی؛ مجموعه دریای خزر و بخش‌هایی از جنوب روسیه و قسمت‌هایی از سرزمین قزاقستان در شمال و بخش‌هایی از ازبکستان در شمال شرق آن تعریف شده است.

اکنون میزان مصرف انرژی‌های تجدیدپذیر و هسته‌ای در سراسر جهان، سهمی ۱۸ درصدی از سبد انرژی کشورها را به خود اختصاص داده و سهم سوخت‌های فسیلی به ۸۲ درصد می‌رسد. تحلیلگران دو مقطع زمانی را برای جایگزینی سوخت‌های تجدیدپذیر با سوخت‌های هیدروکربوری در نظر گرفته‌اند. مقطع اول، سال ۲۰۳۵ و مقطع دوم، سال ۲۰۵۰ است. نکته قابل توجه در این بین تحلیل‌های مخالف درباره تولید باتری‌های ذخیره انرژی است که تردیدها درباره توسعه سوخت تجدیدپذیر را افزایش داده است. این باتری‌ها که در خودروها استفاده می‌شوند یا انرژی خورشیدی را ذخیره می‌کنند، عمر مشخصی دارد. برآوردها نشان می‌دهد عمر این باتری‌ها ۱۰ سال است و پس از آن به‌عنوان ضایعات و پسماند به جامانده و برای محیط‌زیست زمین، زیان‌آور است. در سال‌های اخیر در مورد پایان یافتن نیاز انسان به انرژی‌های فسیلی تجدیدنظر صورت گرفته و وابستگی انسان به سوخت‌های فسیلی به زودی به پایان نخواهد رسید.

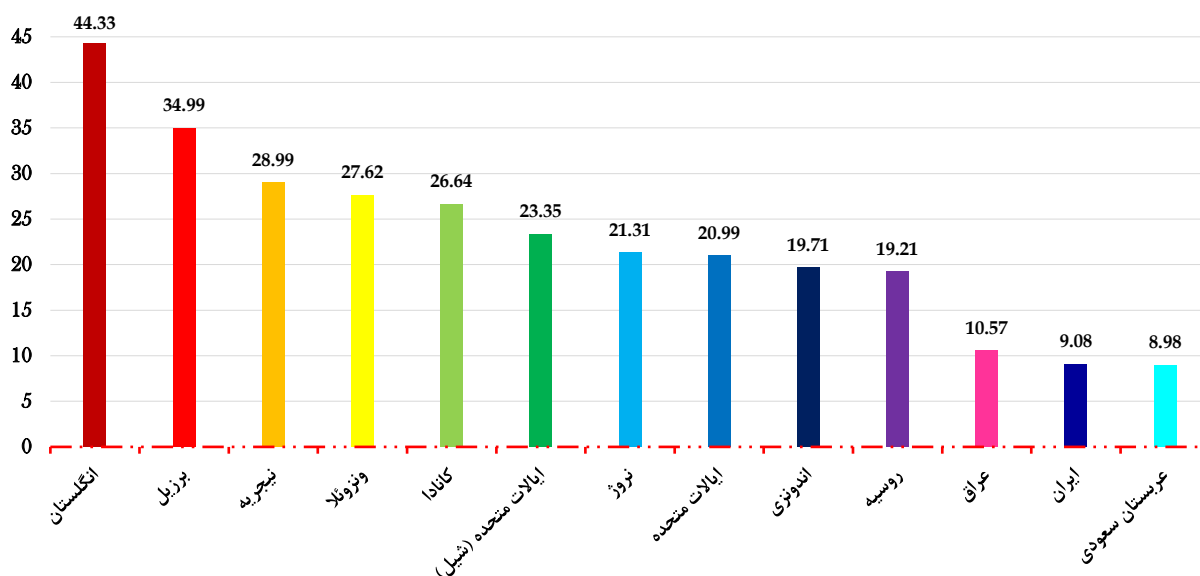

Source: BP. (2022). "Statistical Review of World Energy."

نمودار ۲: سبد مصرف انرژی جهان در سال ۲۰۲۱

۸- زمان بر بودن کنار رفتن سوخت‌های فسیلی فرصت مناسبی برای اعضاء اوپک پلاس فراهم می‌کند تا نهایت استفاده از نعمت نفت را داشته باشند. مزیت دیگر آن است که کاهش قیمت نفت باعث وابستگی بیشتر مصرف‌کنندگان بزرگ به تولیدکنندگان اوپک پلاس خواهد شد، چرا که اکثر میادین با هزینه‌های بالای تولید در کشورهای مصرف‌کننده قرار دارند. با توجه به نمودار (۳) نیز این مزیت قابل مشاهده است. در این وضعیت، افت

قیمت نفت باعث می‌شود کشورهای عضو ائتلاف از منفعت مناسبی در مقایسه با سایر کشورها برخوردار شوند. از طرف دیگر وجود ائتلاف این امکان را به اعضا می‌دهد، که بتوانند با اتخاذ تصمیماتی مناسب بر روند قیمتی نفت نیز تأثیرگذاری مناسبی داشته باشند.

Source: <http://graphics.wsj.com/oil-barrel-breakdown/>

نمودار ۳: هزینه تولید هر بشکه نفت در کشورهای مختلف (دلار)

۹- ائتلاف اوپک پلاس جهت ایفای نقش مثبت در ارتقاء جایگاه جهانی خویش در ساختار اقتصاد سیاسی بین‌الملل بنیان‌گذاری شده و اعضا آن تنها زمانی به قواعد این ائتلاف پایبند خواهند ماند که کارکردی در جهت منافع آن‌ها داشته باشد. مروری بر نحوه تعامل اعضا و شیوه‌های رفع اختلافات و رسیدن به توافق درون ائتلاف اوپک پلاس نشان می‌دهد، که شکاف‌های موجود در میان اعضا ائتلاف را می‌توان در دو بخش کلی اختلافات سیاسی - ایدئولوژیک و اختلافات اقتصادی - تکنیکی تقسیم‌بندی کرد. ابعاد اختلاف‌های میان اعضا در ائتلاف اوپک پلاس در قالب جدول (۱) تشریح گردیده است.

جدول ۱: ساختار اختلافات درونی ائتلاف اوپک پلاس

اختلاف‌های نژادی (عرب و غیرعرب)	سیاسی - ایدئولوژیک	ساختار اختلافات درونی اوپک پلاس
اختلافات ایدئولوژیک (سوسیالیسم و کاپیتالیسم)		
تعیین حوزه جغرافیایی برای بازار نفت	اقتصادی - تکنیکی	
تعیین سقف تولید نفت		
تعیین میزان سهمیه تولید هر یک از اعضا		
روش قیمت‌گذاری نفت		

۱۰- نارضایتی از اینکه سیاست اوپک پلاس عمدتاً توسط عربستان سعودی و روسیه بدون توجه به سایر کشورهای تولیدکننده هدایت می‌شود، افزایش یافته است. این باور در میان سایر اعضا ایجاد شده است که جهت‌گیری راهبردهای اتخاذ شده توسط اوپک پلاس به‌نحوی است که عربستان سعودی و روسیه سود می‌برند و سایر اعضا هزینه آن را می‌پردازند. در چنین شرایطی امارات متحده عربی، کویت، و عراق در سمت بازنده قرار دارند و نارضایتی آن‌ها محسوس است.

۱۱- واشنگتن از ابتدا با اوپک پلاس مخالف بود. ایالات متحده بزرگ‌ترین مصرف‌کننده انرژی در جهان است، از این رو همواره در این بعد آسیب‌پذیر بوده است. به همین دلیل تأمین امنیت انرژی پایدار مورد توجه اغلب روسای جمهور ایالات متحده بوده و راهبردهایی در این زمینه تدوین شده است. نکته‌ای که باید به آن توجه شود آن است که ایالات متحده نمی‌تواند بدون توجه به خاورمیانه و اوپک پلاس، به‌عنوان ائتلافی که بزرگ‌ترین ذخایر انرژی جهان را در اختیار دارد، به تدوین راهبرد بپردازد؛ بنابراین یا باید سیاست همکاری با اوپک پلاس و یا تضعیف آن را مدنظر قرار دهد. از طرفی در حال حاضر ایالات متحده بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت جهان به‌شمار می‌رود. نخبگان نفتی ایالات متحده معتقدند با افزایش تولید این کشور، از یک سو این واشنگتن به‌عنوان بزرگ‌ترین مصرف‌کننده، از واردات نفت اوپک پلاس بی‌نیاز می‌شود، و از سوی دیگر سایر مصرف‌کنندگان به ایالات متحده به‌عنوان یک منبع تأمین انرژی مطمئن روی می‌آورند، که این امر باعث انزوای بیشتر اوپک پلاس در بازار جهانی می‌شود. با توجه به آنکه بخش اعظم نفت جهان در منطقه خلیج فارس و تحت اختیار ائتلاف اوپک پلاس قرار دارد. این امر موجب شده است، ایالات متحده به‌شدت به نفت و تصمیمات اوپک پلاس حساس باشد. از این رو ایالات

متحده دست به اقداماتی برای تضعیف و کاهش نقش اوپک پلاس در بازار انرژی زده است، از جمله:

- افزایش تولید نفت غیرمتعارف
- تلاش برای ساقط کردن اجماع اوپک پلاس با نفوذ در اعضاء آن
- استفاده از نفوذ شرکت‌های نفتی ایالات متحده

همکاران این شماره: حسن راعی و عباس ملکی